सत्यमेव जयते

महाराष्ट्र शासन

आयुष संचालनालय, महाराष्ट्र राज्य, मुबई

नागरीकांची सनद

२०२५

अनुक्रमणिका

➢ प्रस्तावना
➢ आयुष संचालनालयाअंतर्गत कार्यरत कार्यालयाची माहीती दर्शविणारा तक्ता
➢ संचालनालयाचे उद्देश व मिशन
➢ संचालनालयातील कार्यासनांतर्गत (आयु २, आयु ३, आयु ४, आयु ५, आयु ६, आयु ७ व आयु ८) पार पाडली जाणारी कार्ये / कामाचे स्वरुप
➢ विभागाच्या महत्वाच्या योजना व भविष्यातील संकल्प
➢ संचालनालयांतर्गत कामकाज हाताळण्यासाठी आयुष संचालनालय, मुंबई यांच्या कार्यालयातील अधिकाऱ्यांचे अधिकार/ कर्तव्ये
➢ केंद्र शासनाचा माहीतीचा अधिकार अधिनियम २००५ मधील तरतूदीनुसार आयुष संचालनालय या कार्यालयातील निर्देशित माहिती अधिकारी व अपिलीय अधिकारी संचालनालयाचे नियंत्रणाखालील शासकीय कार्यालयांबाबतचा तपशील
➢ शासकीय आयुर्वेद महाविद्यालयांमध्ये कार्यरत तक्रार हाताळणी यंत्रणा
➢ शासकीय आयुर्वेद रुग्णालयातील वेगवेगळया उपचार / तपासणी इत्यादीचे शुल्क दर्शविणारा तक्ता
➢ आयुष संचालनालनालयाचे अधिनस्त कार्यरत शासकीय, शासन अनुदानित व खाजगी विनाअनुदानित आयुर्वेद, होमिओपॅथी, युनानी आणि योग व निसर्गोपचार महाविद्यालयांचे नावाची यादी

नागरिकांची सनद

प्रशासन लोकाभिमुख होण्यासाठी तसेच शासनाच्या दैनंदिन कामकाजात पारदर्शकता आणून शासनाने धोरण राबविण्यासाठी नागिरकांची सनद तयार केली आहे. जनतेला ज्यांच्या कामाबाबत होणारे गैरसोय टाळण्यासाठी या सनदेची निर्मिती करण्यात आलेली असून जनतेचे काम विहीत मुदतीच्या आत करुन घेण्याच्या हक्क खऱ्या अर्थाने याव्दारे प्राप्त होणार आहे. या सनदेव्दारे जनतेला चांगली सेवा देणे तसेच कायद्याची आणि नियमांची अंमलबजावणी संबंधित अधिकाराव्दारे करुन पारदर्शक प्रशासनाची खात्री जनतेला देता येईल, अशा महत्वाच्या बाबींचा समावेश यात आहे.

शासनाकडून जनतेला विविध प्रकारच्या सेवा उपलब्ध करुन दिल्या जातात या सेवा कमीतकमी वेळात मिळाव्यात व त्या दर्जेदार असाव्यात अशी जनतेची माफक अपेक्षा असते. या सेवांची पुरेपुर माहीती सर्व सामान्य जनतेला बाबतीत आपले उत्तरदायित्व जोपासणी या उद्दिष्टांच्या पूर्तीकरीता नागिरकांची सनद तयार करण्यात आली आहे.

शासनाने शासन निर्णय क्र.ADR.१३५६-H, दि.०६.०२.१९५७ अन्वये आयुर्वेदासाठी स्वतंत्र संचालनालयाची निमिर्ती करुन सदर कार्यालयास संचालक, आयुर्वेद यांचे कार्यालय, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई असे नाव दिले. तेव्हापासून आयुर्वेदासाठी आयुर्वेद व युनानी औषधी पध्दतीमधील संस्थाचे नियमन या संचालनालयामार्फत करण्यात येते. तद्नंतर १९७५ मध्ये होमिओपॅथिक पध्दती या संचालनालयाच्या अधिपत्याखाली देण्यात आली. वैद्यकीय शिक्षण, आयुष (AYUSH) (आयुर्वेद, योग, युनानी, सिध्द व होमिओपॅथी चिकित्सापध्दत) या विभागाकडून राज्यातील जनतेस प्राथमिक आरोग्यासह औषधोपचार, विशेषोपचार व अतिविशेषोपचार सेवा देण्यात येते.

या विभागाच्या अधिनस्त वैद्यकीय सेवा व व्यवसाय या संदर्भातील कायद्याची अंमलबजावणी करणे, मानवी जीवनाच्या प्रक्रियेमध्ये मानवाच्या शारिरिक, मानसिक, जन्मजात निर्माण होणारे आजार, अपघात, हवामानातील होणाऱ्या बदलामुळे निर्माण होणारे संसर्गजन्य रोग इ. निर्माण होणाऱ्या आजारावर मात करुन मानवी जीवनाचा दर्जा उंचावण्यासाठी वैद्यकीय क्षेत्राशी निगडित संशोधन, उपाय योजना, वैद्यकीय शिक्षण, औषध निर्मिती व आनुषंगिक कायदे, या प्रयोजनार्थ आवश्यक वैद्यकीय क्षेत्रातील मनुष्यबळ निर्माण करणे तसेच राज्यात वैद्यक शास्त्रात समतोल विकास साधणे व वैद्यक शाखेतील विविध अभ्यासक्रमात एकरुपता आणणे इ. संदर्भातील धोरणात्मक निर्णय घेतले जातात.

आयुष संचालनालय, महाराष्ट्र राज्य मुंबई या कार्यालयांतर्गत आयुर्वेद, युनानी, होमिओपॅथी तसेच निसर्गोपचार व योगोपचार इ.भारतीय वैद्यकशास्त्राच्या शासकीय, अनुदानित व विनाअनुदानित महाविद्यालयाचे नियमन व नियंत्रण करणे, भारतीय वैद्यकशास्त्राचा प्रचार व प्रसार इ.कामे केली जातात.

राज्यात, सद्य:स्थितीत, पदवी अभ्यासक्रमाची ०६ शासकीय आयुर्वेद, ०१ शासकीय होमिओपॅथी तसेच ०१ शासकीय योग व निसर्गोपचार महाविद्यालये व संलग्नित रुग्णालये आहेत. त्याचप्रमाणे, एकूण १६ आयुर्वेद व ०३ युनानी महाविद्यालये व संलग्नित रुग्णालये यांना शासनाकडून अनुदान दिले जाते. याशिवाय एकूण १०५ आयुर्वेद, ०४ युनानी व ६२ होमिओपॅथी महाविद्यालये व संलग्नित रुग्णालये खाजगी संस्थांमार्फत चालविली जात असून त्यांना शासनाकडून कोणत्याही प्रकारे आर्थिक मदत / अनुदान दिले जात नाही.

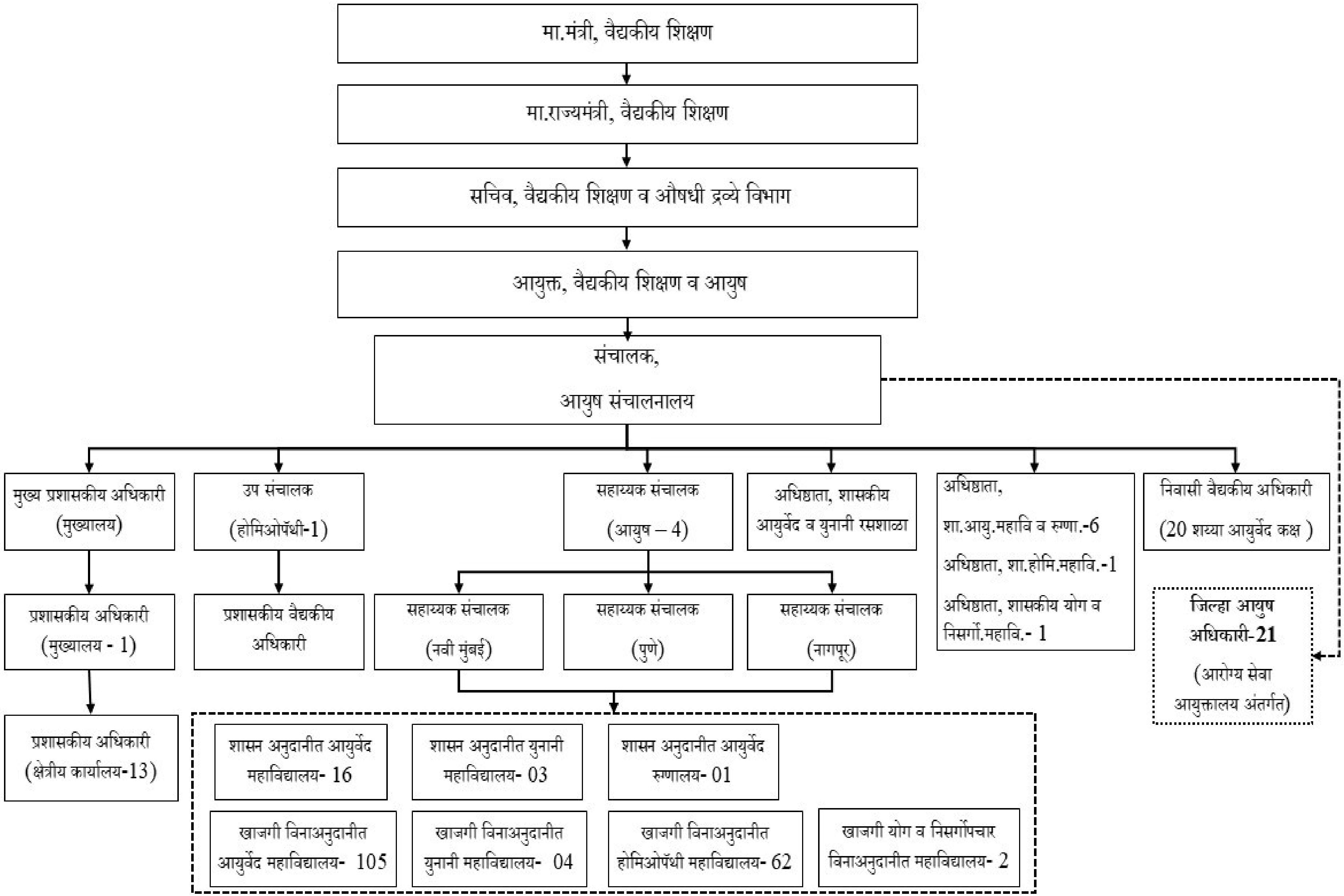
मा.मंत्री, वैद्यकीय शिक्षण
मा.राज्यमंत्री, वैद्यकीय शिक्षण
सचिव, वैद्यकीय शिक्षण व औषधी द्रव्ये विभाग
आयुक्त, वैद्यकीय शिक्षण व आयुष
संचालक, आयुष संचालनालय
मुख्य प्रशासकीय अधिकारी (मुख्यालय)
उप संचालक (होमिओपॅथी-1)
सहाय्यक संचालक (आयुष – 4)
अधिष्ठाता, शासकीय आयुर्वेद व युनानी रसशाळा
अधिष्ठाता, शा.आयु.महावि व रुग्णा.-6
अधिष्ठाता, शा.होमि.महावि.-1
अधिष्ठाता, शासकीय योग व निसर्गो.महावि.- 1
निवासी वैद्यकीय अधिकारी (20 शय्या आयुर्वेद कक्ष)
प्रशासकीय अधिकारी (मुख्यालय - 1)
प्रशासकीय वैद्यकीय अधिकारी
सहाय्यक संचालक (नवी मुंबई)
सहाय्यक संचालक (पुणे)
सहाय्यक संचालक (नागपूर)
जिल्हा आयुष अधिकारी-21 (आरोग्य सेवा आयुक्तालय अंतर्गत)
प्रशासकीय अधिकारी (क्षेत्रीय कार्यालय-13)
शासन अनुदानीत आयुर्वेद महाविद्यालय- 16
शासन अनुदानीत युनानी महाविद्यालय- 03
शासन अनुदानीत आयुर्वेद रुग्णालय- 01
खाजगी विनाअनुदानीत आयुर्वेद महाविद्यालय- 105
खाजगी विनाअनुदानीत युनानी महाविद्यालय- 04
खाजगी विनाअनुदानीत होमिओपॅथी महाविद्यालय- 62
खाजगी योग व निसर्गोपचार विनाअनुदानीत महाविद्यालय- 2

<u>संचालनालयाचे उद्देश</u>

- अस्तित्वात असलेल्या आयुष शिक्षण संस्थांचे श्रेणीवर्धन करुन त्यांची सक्षमता वृध्दी करणे.
- राज्यातील प्रत्येक महसूल विभागात किमान एक शासकीय आयुर्वेद महाविद्यालय व संलग्नित रुग्णालय स्थापन करणे.
- राज्यातील प्रत्येक आरोग्य केंद्रात आयुष आरोग्य सेवा केंद्र सहस्थापित करणे.
- राज्यातील प्रत्येक ग्रामीण रुग्णालयात, जिल्हा रुग्णालयात आयुष आरोग्य सेवा केंद्र सहस्थापित करणे.
- प्राधान्याने स्वतंत्र पदव्युत्तर संस्थेशी संबंधित दोन अद्यावत (State of art) उच्च स्तरीय शिफारस दर्जाची (tertiary referral level) आयूष "संशोधन व शिफारस (referral) रुग्णालये" स्थापित करणे.
- आयुष चिकीत्सा पध्दतींना प्राधान्य असणाऱ्या क्षेत्रात विशेष चिकीत्सा केंद्र स्थापित करणे.
  - वार्धक्यजन्य रोगांसाठी उपचार केंद्र.
  - जीवनशैलीजन्य रोगांसाठी उपचार केंद्र.
  - असाध्य रोगावस्थेतील रुग्णांसाठी उपचार केंद्र.
  - त्वचा रोगांसाठी उपचार केंद्र.
  - यकृत व पित्ताशयजन्य रोगांसाठी उपचार केंद्र.
- वनौषधींच्या संवर्धनासाठी व शाश्वत उपयोगासाठी कार्यदल स्थापित करणे.
- आयुर्वेद, युनानी व होमिओपॅथीक औषधांच्या उत्पादनासाठी व दर्जा नियंत्रणासाठी पायाभूत सुविधा समुह स्थापित करणे.
- आयुर्वेद, सिध्द व युनानी वनौषधींच्या व औषधी कल्पांचे विपणन व निर्यात करणे.
- अस्तित्वात असलेल्या आय. पी. आर. प्रणालीचे उपयोजन करणे.
- राज्य स्तरावर व आयुष संस्थांच्या स्तरावर " संशोधन नियंत्रण प्रणाली" स्थापित करणे.

मिशन - महाराष्ट्र राज्यातील सर्व नागरिकांना समग्र आरोग्य सेवा देण्याकरीता आयूष (आयुर्वेद, योग व निसर्गोपचार, युनानी, सिध्द व होमिओपॅथी चिकित्सापध्दत) चिकीत्सा पध्दतींना अग्रणी जीवन पध्दती व चिकीत्सा पध्दती म्हणून प्रस्थापित करणे.

संचालनालयातील कार्यासनांतर्गत (आयु २, आयु ३, आयु ४, आयु ५, आयु ६, आयु ७, आयु ८ व आयु ९) पार पाडली जाणारी कार्ये / कामाचे स्वरुप :-

- आयुर्वेदिक, युनानी, होमिओपॅथिक औषधी पध्दतीमधील महाविद्यालयातून संबंधित औषधी पध्दतीमधील अभ्यासक्रम शिकवून अहर्ताधारक डॉक्टर, वैद्य, हकीम निर्माण करणे.
- आयुर्वेदिक, युनानी, होमिओपॅथिक औषधी पध्दतीने रुग्णांवर उपचाराची सोय करणे. या औषधी पध्दती जनतेमध्ये लोकप्रिय करुन त्यांची वाढ करणे.
- या औषधी पध्दतीमध्ये संशोधनासाठी प्रयत्न करणे.
- राज्यात औषधी वनस्पती लागवडीस व उत्पादनास प्रोत्साहन देणे.
- शासकीय आयुर्वेद महाविद्यालयां व्यतिरिक्त १६ अनुदानित आयुर्वेद व ३ युनानी महाविद्यालयांना शासनाकडून मंजूर करण्यात येत असलेले अनुदान संचालनालयामार्फत वितरीत करणे.
- आयुर्वेद,होमिओपॅथी,युनानी, योग व निसर्गोपचार पदवी/पदव्युत्तर अभ्यासक्रमाची प्रवेश प्रक्रीया राबविण्याकरिता सक्षम प्राधिकारी तथा मा.आयुक्त, राज्य सामाईक प्रवेश परीक्षा कक्ष, मुंबई यांना सहाय्य करणे.
- नवीन आयुर्वेदिक, युनानी, होमिओपॅथिक व योग व निसर्गोपचार महाविद्यालय स्थापन करणे, पदवी अभ्यासक्रमाच्या प्रवेश क्षमतेत वाढ करणे, पदव्युत्तर अभ्यासक्रमाच्या औषधी पध्दती प्रवेश क्षमतेत वाढ करणे व नवीन विषयात पदव्युत्तर अभ्यासक्रम सुरु करणे इ.साठी संबंधित संस्थेची सक्षमता तपासणी करणे.
- या संचालनालयाच्या अधिपत्याखालील कार्यरत शासकीय संस्थाचा तसेच शासन अनुदानित आयुर्वेद व युनानी, योग व निसर्गोपचार, महाविद्यालयांचा तक्ता सोबत जोडलेला आहे. या संचालनालयाच्या अधिपत्याखालील शासकीय आयुर्वेद महाविद्यालये व संलग्नित रुग्णालयातील प्रशासकीय, तांत्रिक व आर्थिक अडी-अडचणी /समस्यांचे निराकरण करण्यासाठी या संचालनालयाकडून उपाययोजना केल्या जातात.
- आयुष संचालनालयातंर्गत असलेल्या अनुदानित आयुर्वेद व युनानी महाविद्यालय व संलग्नित रुग्णालयास शासनाकडून वेतन मंजूर केल्यानंतर या संचालनालयाकडून वितरीत केले जाते. त्याचे निर्धारण तसेच लेखा परिक्षणही केले जाते. ही संपूर्ण कार्यवाही सहाय्यक संचालक आयुष, नवी मुंबई / नागपूर / पुणे या कार्यालयाकडून केल्या जातात.

  त्याचप्रमाणे शासन निर्देशान्वये सहाय्यक संचालक आयुष मुंबई यांचे कार्यालयाकडून महाराष्ट्र आरोग्य विज्ञान विद्यापीठ नाशिक, हाफकीन प्रशिक्षण व शिक्षण संस्था, परेल, मुंबई या संस्थेचे वेतन व तत्सम भत्यांची देयके आयुर्वेदार्थ या ऑनलाईन प्रणालीन्वये मंजूर करुन वितरीत करण्याचे कामकाज करण्यात येते.
- विविध आयुर्वेदिक औषधाचे शासकीय आयुर्वेद रुग्णालयात चिकित्सालयीन चाचणी करुन त्यावर संशोधन केले जाते.

- केंद्र शासनाच्या आयुष विभागातंर्गत राबविण्यात येणाऱ्या केंद्र पुरस्कृत योजनेमधील अटी व निकष इ.ची पुर्तता करणाऱ्या या संचालनालयाच्या अधिपत्याखालील विविध संस्थाना केंद्रिय अनुदान मंजुर केले जाते.
- या संचालनालयाच्या अधिपत्याखालील नांदेड येथे शासकीय आयुर्वेद व युनानी रसशाळेत आयुर्वेदिक व युनानी औषधांची निमिर्ती केली जाते.
- या संचालनालयाच्या अधिनस्त असलेल्या खाजगी शासन अनुदानित संस्थातील शासनमान्य पदावरील कर्मचाऱ्यांना नियमित वेतन "आयुर्वेदार्थ" या संगणकीय प्रणालीमध्ये वितरीत करण्यात येत आहे.

- शासनाने मागासवर्गीय अनुशेष तसेच अपंगाचे आरक्षण भरणेबाबत वेळोवेळी निर्गमित शासन निर्णयाची अमंलबजावणी या संचालनालयाकडून करण्यात येते. सद्यस्थितीत, मागासवर्गीय अनुशेष ९० टक्के भरण्यात आलेला आहे. तसेच अपंगांना त्यांच्या मागणीनुसार उपकरणे पुरविण्यात आली आहेत.

- या संचालनालयाच्या शासकीय आस्थापनेवरील वर्ग- १, २, व ३ ची पदे महाराष्ट्र लोकसेवा आयोगाकडून शासनास शिफारस झालेल्या उमेदवारांची शासनाकडून नियुक्ती केली जाते. तसेच पदोन्तीची पदे शासनाच्या आस्थापना मंडळाकडुन शिफारस झालेल्या अधिकाऱ्यांना पदोन्नती देण्यात येते.

- वर्ग-३ ची रिक्त असलेली पदे या संचालनालयाकडून व वर्ग-४ ची पदे संबंधित कार्यालय प्रमुखाकडुन भरण्याची कार्यवाही केली जाते.

- राज्यातील खाजगी शासन अनुदानित संस्थेतील शासन मान्य पदावरील अध्यापकीय पदे भरण्यासाठी संस्थेमार्फत पात्र ठरविलेल्या अध्यापकांच्या निवडीस संचालक/संचालक प्रतिनिधी व विद्यापीठ प्रतिनिधी यांची समिती व्दारे प्राप्त अहवालानुसार आयुष संचालनालयाकडून मान्यता दिली जाते व तदनंतर संबंधित नियुक्ती प्राधिकारी संस्था निवडीस मान्यता मिळालेल्या अध्यापकांना नेमणुका देते. तसेच वर्ग-३ व ४ पदे सहाय्यक संचालक आयुर्वेद, नवी मुंबई /पुणे / नागपूर यांचे मान्यतेनंतर संबंधित संस्था नेमणुका देते. अशा पध्दतीने अंमलबजावणी करण्यात येत आहे.

- कार्यालयातील सर्व कार्यासन/विभागाशी समन्वय साधून प्रकरणपरत्वे प्राधान्याची महत्वाची कामे विहीत वेळेत करण्याकरिता पाठपुरावा करणे. अधिवेशन काळ व वेळोवेळी कार्यालयास शासनाव्दारे प्राप्त होणारे विधानसभा/विधानपरिषद तारांकीत, अतारांकीत प्रश्न तसेच लक्षवेधी सूचना इ. संबंधित विभागाशी संपर्क साधून विहीत वेळेत शासनास उत्तर सादर करणे.

- विभागाच्या महत्वाच्या योजना :

अ.क्र.	विषय
१	केंद्र शासनाचे आयुष मंत्रालय, नवी दिल्ली यांचे मार्फत राबविण्यात येणाऱ्या Central Sector Scheme अंतर्गत विविध योजना व Centrally Sponsored Scheme या योजनांतर्गत राष्ट्रीय आयुष अभियान इ. योजनांची माहीती http://ayush.gov.in/ या संकेतस्थळावर देण्यात आली आहे.

- भविष्यातील संकल्प

१. महाराष्ट्र राज्य पर्यटन विकास महामंडळाच्या समन्वयाने राज्यातील सर्व महत्वाच्या पर्यटन स्थळी आयुर्वेद पंचकर्म केंद्र उभारणे. (Medical Tourism)

२. महाराष्ट्र राज्यातील आयुर्वेद क्षेत्रातील संशोधनास प्रोत्साहन देणेसाठी आयुर्वेदिक रिसर्च सोसायटी (MARC) स्थापन करणे.

३. आयुर्वेद जीवनशैली- लोंकापर्यंत पोहचवून / आचरणात आणणे.

संपूर्ण महाराष्ट्र राज्यातील भारतीय चिकित्सा प्रणाली (आयुर्वेद, होमिओपॅथी, युनानी व योग व निसर्गोपचार) प्रमुख म्हणून काम पाहणे. संबधित सर्व शासकीय, निमशासकीय, व्यावसायिक शैक्षणिक संस्थांच्या सुरळीत कामकाजासाठी प्रशासकीय तसेच व्यावसायिकदृष्टया जबाबदार असणे. संशोधन शिक्षण आणि व्यावसाय यासारख्या विविध क्षेत्रात आयुष पध्दतीला प्रोत्साहन देणेसाठीच्या योजनेशी संबधित सर्व बाबीवर शासनास सल्ला देणे व शासनाने वेळोवेळी सोपविलेल्या जबाबदाऱ्या पार पाडणे.

संचालनालयांतर्गत कामकाज हाताळण्यासाठी आयुष संचालनालय, मुंबई यांच्या कार्यालयातील अधिकाऱ्यांचे अधिकार/ कर्तव्ये/ पदनाम/ दूरध्वनी क्रमांक

अ. क्र	पदनाम	अधिकार / कर्तव्ये	दूरध्वनी क्रमांक
1	संचालक आयुष वैद्य रामन घुंगराळेकर	संपुर्ण महाराष्ट्र राज्यासाठी आयुर्वेद, युनानी योगा, होमिओपॅथी व नॅचरोपॅथी औषधी भारतीय चिकित्सा पध्दतीचे प्रमुख म्हणून काम करणे आणि राज्यातील संबधित शासकीय निमशासकीय, व्यावसायिक, शैक्षणिक संस्था यांचे काम सुरळीतपणे चालविण्यास तसेच प्रशासकीयदृष्टया जबाबदार राहतील. आयुर्वेदाचा प्रचार व प्रसार होण्याचे दृष्टीने विविध क्षेत्रात जसे संशोधन, शिक्षण, व्यावसायिक आदी क्षेत्रांबाबत शासनास सुचित करावे आणि शासनाने वेळोवेळी सोपविलेल्या जबाबदाऱ्या पार पाडणे.	कार्यालयीन दूरध्वनी क्र. (०२२) २२६२६००७ (०२२) २२६२२२४७ मोबाईल क्र. ७०२१८७६४२३
२	उपसंचालक होमिओपॅथी (रिक्त पद) डॉ.स्वानंद सोनार, प्रशासकीय वैद्यकीय अधिकारी यांचेकडे अतिरिक्त कार्यभार सुपूर्द करण्यात आला आहे.	संचालक यांचे नियंत्रणाखाली उपसंचालक होमिओपॅथीक या पदाचा कार्यभार सांभाळणे, राज्यातील होमिओपॅथीक संस्था सुरळीतपणे चालण्यासाठी त्यांचेवर नियंत्रण ठेवणेची जबाबदारी असणे, संचालक यांनी वेळोवेळी दिलेली कामे वेळेत पूर्ण करणे, राज्यातील विनाअनुदानित होमिओपॅथीक दवाखान्यावर नियंत्रण ठेवून त्यांचे वेळोवेळी निरिक्षण करणे. अनुदान संदर्भात प्राप्त झालेले प्रस्ताव काळजीपूर्वक तपासणे. संचालक यांना होमिओपॅथी मधील संशोधन, शिक्षण व व्यावसायिक योजनाबाबत वेळोवेळी सल्ला देणे.	कार्यालयीन दूरध्वनी क्र. (०२२) २६२०११२७ मोबाईल क्र. ९०२८९५८४०१
३	मुख्य प्रशासकीय अधिकारी श्री. प्र. द. सोमवंशी	आयुष संचालनालयाचे प्रशासन सरळ व सक्षम ठेवण्याची जबाबदारी. आयुष संचालनालयाचे अधिपत्याखाली येणाऱ्या कार्यालयाचे दरवर्षी निरिक्षण/ तपासणी करुन त्याबाबतच्या त्रुटींचे निराकरण करणे, लोकसभा /राज्यसभा तसेच विधानसभा/ विधानपरिषदेमधील लोकप्रतिनिधीकडून प्राप्त होणाऱ्या प्रश्नांची उत्तरे विधिमंडळास संचालकांची मान्यता घेवून वेळेत शासनास सादर करणे. आयुष संचालनालयाचे अधिपत्याखालील येणाऱ्या कार्यालयावर नियंत्रण ठेवणे. संचालनालयात रचना व कार्यपध्दती यावर नियंत्रणासाठी वेगळा अधिकारी नसल्याने मुख्य प्रशासकीय अधिकारी यांचे याबाबतीत नियंत्रण असणे गरजेचे आहे. ज्यावेळी संचालक व सहाय्यक संचालक आयुर्वेद यांचे अनुपस्थितीत त्यांचे वतीने मिटिंगमध्ये हजर राहणे. संचालनालयाच्या अधिपत्याखालील सर्व कार्यालयातील वर्ग -३ व वर्ग कर्मचाऱ्यांच्या समस्या सोडविणे. तसेच संचालनालयाच्या अतांत्रिक प्रशासन व व्यवस्थापनाच्या बाबीसाठी उदा. व्यावसायिक, वित्तिय, संरक्षणात्मक,	कार्यालयीन दूरध्वनी क्र. (०२२) २२६२६००७ (०२२) २२६२२२४७ मोबाईल क्र. ९४२०२८८४९८

अ.क्र	पदनाम	अधिकार / कर्तव्ये	दूरध्वनी क्रमांक
		लेखाविषयक व व्यवस्थापकीय विषयक बाबींसाठी जबाबदार राहील. तसेच या व्यतिरीक्त संचालक यांनी विशेष असे काम दिल्यास ते पार पाडणे, आयुष संचालक यांना जबाबदार असणे. संचालनालयाखालील वर्ग-१ व वर्ग-२ अधिकाऱ्यांच्या सेवेबाबतच्या सर्व बाबी पाहणे. संचालक व आयुष संचालनालयाशी संबधित समिती असल्यास त्यांच्या विषयीच्या बाबी पाहणे. आयुष संचालनालयाच्या संबधित सर्व धोरणात्मक बाबी पाहणे. औषधांच्या अनुपलेब्धतेसंबंधीच्या तक्रारीकडे लक्ष देणे. आयुष संचालनालयाशी संबधीत संस्थामधील शिस्तभंगविषयक बाबी व विभागीय चौकशी संदर्भातील बाबी पाहणे. कार्यालयीन कर्मचारी तसेच रुग्णालयाचे प्रशासकीय अधिकारी यांचेवर देखरेख ठेवणे व त्यांची कार्यक्षमता वाढविण्याच्या दृष्टीने प्रयत्न करणे. अधिक मनुष्यबळ, रुग्णालयास लागणारी यंत्रसामग्री या बाबींच्या प्रस्तावाबाबत आयुष संचालकांशी सल्लामसलत करुन ते निकली काढणे. अंतर्गत लेखापरीक्षण तसेच महालेखापाल यांचे कार्यालयाकडून घेतलेल्या आक्षेपांची संचालकांशी विचारविनिमय करुन पूर्तता करणे. नवीन प्रस्ताव व नवीन बाबी पाहणे. वित्त विभागाच्या अंतर्गत असलेल्या पथकाकडून केलेले भंडारांच्या नियमित पडताळण्या होत आहेत का ते पाहणे. तीन महिन्यातून एकदा कार्यालयीन कर्मचाऱ्यांची मिटिंग घेवून त्यांच्या समस्या सोडवणे.	
४	सहाय्यक संचालक आयुष वैद्या श्रध्दा सुडे	राज्यातील अनुदानित आयुर्वेद व युनानी महाविद्यालय व संलग्नित रुग्णालये तसेच जिल्हा परीषदेचे अंतर्गत असलेल्या आयुर्वेदिक व युनानी दवाखान्यावर नियंत्रण ठेवणेसाठी त्यांच्या तपासण्या करणे. अनुदानित आयुर्वेद महाविद्यालयांचे अनुदान प्रस्तावांची तपासणी करुन संचालकांना शिफारस करणे. जिल्हा परीषदेमधील आयुर्वेदिक व युनानी दवाखान्याचे तांत्रिक निरिक्षण करणे. संचालकांचे कार्यालयातील तांत्रिक बाबी जबाबदारीने पाहणे. आयुर्वेदिक व युनानी शैक्षणिक बाबी संदर्भात कामकाज पाहणे. संचालकांनी वेळोवेळी दिलेले तांत्रिक व अतांत्रिक काम पाहणे.	कार्यालयीन दूरध्वानी क्र. (०२२) २२६२६००७ (०२२) २२६२२२४७ मोबाईल क्र. ९६१९४८१५३१
५	प्रशासकीय अधिकारी (प्रभारी) श्री. न.रा. पाटील,	मुख्य प्रशासकीय अधिकारी यांना कर्तव्य जबाबदाऱ्या सक्षमपणे पार पाडण्यास सर्वतोपरी मदत करणे. आस्थापनाविषयक किरकोळ व दैनंदिन बाबी पाहणे. संचालनालयातील अधिक्षक, प्रमुख लिपिक, लिपिक, यांना वेळोवेळी मार्गदर्शन करुन त्यांचे कामावर नियंत्रण ठेवणे. संचालनालयातील वर्ग-४ कर्मचाऱ्यांवर त्यांचे काम व वर्तवणूक यांचेवर नियंत्रण ठेवणे. संचालक व मुख्य प्रशासन अधिकारी यांनी वेळोवेळी दिलेली कामे तत्परतेने व जबाबदारीने पार पाडणे.	कार्यालयीन दूरध्वानी क्र. (०२२) २२६२६००७ (०२२) २२६२२२४७ मोबाईल क्र. ९७६९९३८६९७

अ.क्र	पदनाम	अधिकार / कर्तव्ये	दूरध्वनी क्रमांक
६	लेखा अधिकारी श्रीमती. सिध्दी सु. भोळे	संचालनालयातील लेखा विषयक सर्व कामावर नियंत्रण, नियमित रोख नोंदवही तपासणी व स्वाक्षरी करणे. स्विय प्रपंची लेखा तपासणी, संचालनालयाच्या अधिपत्याखालील संस्थाचे अंतर्गत लेखापरीक्षण करणे. त्याबाबतचा अहवाल तयार करणे. प्रलंबित लेखा आक्षेपांचे निराकरण करणे. लेखा शाखेतील व अंतर्गत लेखा पथकातील कर्मचाऱ्यांवर नियंत्रण ठेवणे व वेळप्रसंगी त्यांच्या समस्या सोडविण्यासाठी मुख्य प्रशासकीय अधिकारी यांना सर्वोतोपरी मदत करणे.	कार्यालयीन दूरध्वानी क्र. (०२२) २२६२६००७ (०२२) २२६२२२४७ मोबाईल क्र. ९९६७५६६५३०
७	सहाय्यक लेखाधिकारी (रिक्त पद)	लेखा अधिकारी यांना कर्तव्य आणि जबाबदाऱ्या सक्षमपणे पार पाडण्यास सर्वतोपरी मदत करणे. लेखाविषयक किरकोळ व दैनंदिनी बाबी पाहणे. लेखा विभागातील अधिक्षक, प्रमुख लिपिक, लिपिक यांना वेळोवेळी मार्गदर्शन करणे. संचालनालयाचे अधिपत्याखालील संस्थांचे अंतर्गत लेखापरीक्षण करणे. त्याबाबतचा अहवाल तयार करणे. प्रलंबित लेखा आक्षेपांचे निराकरण करणे. लेखा शाखेतील व अंतर्गत लेखा पथकातील कर्मचाऱ्यांवर नियंत्रण ठेवणे व वेळप्रसंगी त्यांच्या समस्या सोडविण्यासाठी लेखाअधिकारी यांना सर्वतोपरी मदत करणे.	कार्यालयीन दूरध्वानी क्र. (०२२) २२६२६००७ (०२२) २२६२२२४७

केंद्र शासनाचा माहीतीचा अधिकार अधिनियम २००५ मधील तरतूदीनुसार आयुष संचालनालय या कार्यालयातील निर्देशित माहिती अधिकारी व अपिलीय अधिकारी

अ. क्र	कार्यासन	राज्य जनमाहीती अधिकारी	अपिलीय अधिकारी
१	आयु ३, आयु ६	श्री. न.रा.पाटील (प्रभारी) प्रशासकीय अधिकारी	श्री. प्र. द. सोमवंशी मुख्य प्रशासकीय अधिकारी
२	आयु २	श्री. न.रा.पाटील (प्रभारी) प्रशासकीय अधिकारी	
३	आयु ४ व आयु ५	श्रीम. सिध्दी भोळे, लेखा अधिकारी	
४	आयु ७	वैद्या. श्रध्दा सुडे, सहाय्यक संचालक, आयुष	

मालमत्तेचा तपशील	:	शासकिय इमारत - शासनाच्या मालकीच्या इमारतीत कार्यालय आहे. इमारती व जागेचा तपशील आयुष संचालनालय, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई, शासकीय दंत महाविद्यालय व रुग्णालय इमारत, ४ था मजला, पी. डी.मेलो रोड, फोर्ट मुंबई - ४००००१
उपलब्ध सेवा	:	सकाळी ९.४५ ते सायंकाळी ६.१५ वाजेपर्यंत
संस्थेच्या संरचनात्मक तक्त्यामध्ये कार्यक्षेत्राचे प्रत्येक स्तरावर तपशील	:	कार्यालय प्रमुख असल्याने कार्यक्षेत्र मर्यादित असून वरील नमूद कार्य पार पाडले जाते.
कार्यालयीन दूरध्वनी क्र मांक व वेळा	:	०२२ - २२६२६००७ , ०२२ - २२६२६६४७ (सकाळी ९.४५ ते सायंकाळी ६.१५ वाजेपर्यंत
संकेतस्थळ व ईमेल आयडी		- www.mahaayush.in - directorayurvedmaha@gmail.com
साप्ताहिक सुट्टी व विशिष्ट सेवेसाठी ठरविलेल्या वेळा	:	महिन्यातील सर्व शनिवार व रविवार आणि सर्व शासकिय मंजूर सुट्टया लागू आहेत.

संचालनालयाचे नियंत्रणाखालील शासकीय कार्यालयांबाबतचा तपशील

संस्थेचे नाव	कोड	दुरध्वनी क्रमांक	कार्यालयप्रमुख/ अधिष्ठाता यांचे नाव	प्रशासकीय अधिकारी यांचे नाव	ई-मेल
आयुष संचालनालय,मुंबई	०२२	२२६२२२४७ २२६२६००७ (FAX)	वैद्य. रामन घुंगराळेकर,	श्री. प्र. द. सोमवंशी मुख्य प्रशासकीय अधिकारी श्री. न.रा.पाटील (अति.कार्य.) प्रशासकीय अधिकारी	directorayurvedmaha@gmail.com
रा.आ.पोदार वैद्यक महाविद्यालय, वरळी,मुंबई	०२२	२४९३४२१४ २४९३६८८१	वैद्या.संपदा संत, अधिष्ठाता	श्री.न.रा.पाटील प्रशासकीय अधिकारी	deanrapmc@gmail. www.ayurvedinstitute.com
म.आ.पोदार रुग्णालय, वरळी, मंबई	०२२	२४९३३५३३ / २४९३१८४६		श्री. अ. प्र. बंदिष्टी प्रशासकीय अधिकारी	deanmaph@gmail.com
शासकीय होमिओपॅथीक रुग्णालय, विलेपार्ले, मुंबई	०२२	२६२०११२७	डॉ.स्वानंद सोनार, प्रशासकीय वैद्यकीय अधिकारी	———	ghhparle@yahoo.in
शासकीय आयुर्वेद महाविद्यालय, नांदेड	०२४६२	२३४०२६ (FAX) २४८९५७	वैद्य य.रा.पाटील, प्रभारी अधिष्ठाता	श्री.ख्वाजा मोबीनुद्दीन, प्रशासकीय अधिकारी	Gac.nanded@gmail.com http://gacnanded.com
शासकीय आयुर्वेद रुग्णालय, नांदेड	०२४६२	२३२८६७ २३१०२६		श्री.सं.द.कंदले प्रशासकीय अधिकारी	gahnanded@gmail.com
शासकीय आयुर्वेदीक व युनानी रसशाळा, नांदेड	०२४६२	२३४५६७ २३४०२६		----	gaupnanded34@gmail.com
शासकीय आयुर्वेद महाविद्यालय, नागपूर	०७१२	२७५७००२ २७४९१९८	वैद्य राजेंद्र सोनेकर, अधिष्ठाता (अति.कार्यभार)	श्री.प्रबोध धांदे, प्रशासकीय अधिकारी (अति. कार्यभार)	govtayurcollegenagrpur@gmail.com http://www.gacnagpur.org
शासकीय आयुर्वेद रुग्णालय, नागपूर	०७१२	२७४६६३१			govtayurvedichospital@gmail.com

संस्थेचे नाव	कोड	दुरध्वनी क्रमांक	कार्यालयप्रमुख/ अधिष्ठाता यांचे नाव	प्रशासकीय अधिकारी यांचे नाव	ई-मेल
शासकीय आयुर्वेद महाविद्यालय, उस्मानाबाद	०२४७२	२५१७४१ (FAX)	वैद्या विणा अ. पाटील अधिष्ठाता	श्री. रा.ज्ञा. सोनवणे, प्रशासकीय अधिकारी (अति.कार्यभार)	gacosbd@yahoo.co.in www.gacosbd.edu.in
शासकीय आयुर्वेद रुग्णालय, उस्मानाबाद	०२४७२	२५१६९२			gahosbad@gmail.com
शासकीय आयुर्वेद महाविद्यालय व संलग्नित रुग्णालय, जळगाव	---	---	वैद्य ना.सु.गंगासागरे, अधिष्ठाता	वैद्य. अभिजित अहिरे, प्रशासकीय अधिकारी (अति.कार्यभार)	gacjalgaon@gmail.com
शासकीय आयुर्वेद महाविद्यालय, बारामती, पुणे	---	९८२२९६१४९४.	वैद्य. अनिल भि. काळे, अधिष्ठाता (अति.कार्यभार)	श्री.भाऊसाहेब पिंगळे, प्रशासकीय अधिकारी	gacbaramati@gmail.com
शासकीय आयुर्वेद रुग्णालय, बारामती, पुणे	---	९८२२९६१४९४.		श्री.रावसाहेब राठोड, प्रशासकीय अधिकारी	gahbaramati@gmail.com
शासकीय होमिओपॅथी महाविद्यालय व रुग्णालय, जळगांव	०२५७	२९९ ६४२३	वैद्य. सुभाष मडावी, अधिष्ठाता (अति.कार्यभार)	वैद्य. अभिजित अहिरे, प्रशासकीय अधिकारी (अति.कार्य)	ghmcjalgaon@gmail.com
शासकीय योग व निसर्गोपचार महाविद्यालय, उत्तूर, कोल्हापूर	०२५७	२९९ ६४२३	वैद्या भाग्यश्री खोत, अधिष्ठाता (अति.कार्यभार)	श्री. न.रा.पाटील प्रशासकीय अधिकारी	gynckolhapur@gmail.com
सहाय्यक संचालक आयुष, मुंबई	०२२	२७५७६८६१	वैद्य सुश्रुत मुक्कावार, सहाय्यक संचालक आयुष	श्री.इब्राहीम रोशनअली, प्रशासकीय अधिकारी (अति.कार्य)	adamumbai519@gmail.com
सहाय्यक संचालक आयुष, पुणे	०२०	२६१२४९५१	वैद्या अनिता कोल्हे, सहाय्यक संचालक आयुष	श्री.अ.ग.चोथे, प्रशासकीय अधिकारी	adapune1@gmail.com
सहाय्यक संचालक आयुष, नागपूर	०७१२	२५३०२४६	वैद्य धनंजय हंगे, सहाय्यक संचालक आयुष (अति.कार्य)	श्री.प्रबोध धांदे, प्रशासकीय अधिकारी	ada_ngp@rediffmail.com
२० शय्या आयुर्वेद कक्ष, पुणे	९५२०	२६१२८००० EXT २७३/२७१ २६१२६८६८		वैद्या अनिता कोल्हे, निवासी वैद्यकीय अधिकारी पदाचा अति.कार्यभार	20beddedayurpune@gmail.com

शासकीय आयुष महाविद्यालयांमध्ये कार्यरत तक्रार हाताळणी यंत्रणा

अ.क्र	विवरण	माहिती
१.	तक्रार कुठे नोंदवावी	अधिष्ठाता कार्यालय, शासकीय आयुर्वेद महाविद्यालय, मुंबई / नागपूर / नांदेड / जळगाव /धाराशीव/बारामती
२.	तक्रार पोचपावती	आवक- जावक विभाग, अधिष्ठाता कार्यालय, शासकीय आयुर्वेद महाविद्यालय, मुंबई / नागपूर / नांदेड / जळगाव / धाराशीव /बारामती
३.	तक्रार निवारणासाठी लागणारा वेळ	तक्रारीच्या स्वरुपावर
४.	Escalation of complaints	तक्रारीच्या स्वरुपावर
५.	Time for resolution of complaints after Escalation	तक्रारीच्या स्वरुपावर
६.	तक्रार निवारण अधिकारी नाव व संपर्क तपशील	१) वैद्या. संपदा संत, अधिष्ठाता, रा.आ.पोदार वैद्यक महाविद्यालय व संलग्नित रुग्णालय, वरळी, मुंबई. फोन नं.०२२-२४९३४२१४ २) वैद्य. य.रा.पाटील, प्रभारी अधिष्ठाता, शासकीय आयुर्वेद महाविद्यालय व संलग्नित रुग्णालय, नांदेड संपर्क - ०२४६२- २३४०२६ ३) वैद्य विणा अ.पाटील, अधिष्ठाता, शासकीय आयुर्वेद महाविद्यालय व संलग्नित रुग्णालय, धाराशीव फोन नं.०२४७२-२५१७४१ ४) वैद्य राजेंद्र सोनेकर, प्रभारी अधिष्ठाता, शासकीय आयुर्वेद महाविद्यालय व संलग्नित रुग्णालय,नागपूर संपर्क- ०७१२-२७४९१९८ ५) वैद्य ना.सु.गंगासागरे, अधिष्ठाता, शासकीय आयुर्वेद महाविद्यालय व संलग्नित रुग्णालय, जळगाव ६) वैद्य. अनिल काळे, प्रभारी अधिष्ठाता, शासकीय आयुर्वेद महाविद्यालय व संलग्नित रुग्णालय, बारामती, जि.पुणे ७) वैद्य सुभाष मडावी ,अधिष्ठाता (अति.कार्यभार) शासकीय होमिओपॅथी महाविद्यालय, जळगाव. ८) वैद्य. वैद्या भाग्यश्री खोत, अधिष्ठाता (अति.कार्यभार) शासकीय योग व निसर्गोपचार महाविद्यालय, उत्तूर, जि.कोल्हापूर

शासकीय आयुर्वेद रुग्णालयातील वेगवेगळया उपचार / तपासण्या इत्यादीचे शुल्क दर्शविणारा तक्ता (@)

अ. क्र.		सेवा / सुविधा	रकाना "अ"	रकाना "ब"				
			मुंबई	नागपूर	नांदेड	विलेपार्ले	धाराशीव	जळगाव
१	बाहयरुग्ण नोंदणी (७ दिवसांकरीता)		रु. ५. ००	रु. ५. ००	रु. ५. ००	रु. ५. ००	रु. ५. ००	रु. ५. ००
२	**आंतररुग्ण**							
	अ	आंतररुग्ण शुल्क प्रतिदिन	रु. १०.००	रु. ५.००	रु. ५.००	रु. १०.००	रु. ७.००	रु. ७.००
	ब	आहार शुल्क (सकाळचा चहा,नाश्ता, दुपारचे जेवण)	रु. १०.००	रु. ५.००	रु. १०.००	रु. १०.००	रु. १०.००	रु. १०.००
३	**प्रयोगशाळा चाचण्या**							
	अ)	**रक्त चाचण्या (प्रत्येकी)**		रु. १०.००		---		
	१	सीबीसी इएसआर, हिमोग्लोबीन	रु. १५.००	रु. १०.००	रु. १०.००		रु. १०.००	रु. १०.००
	२	रक्तगट व आरएच टेस्टींग	रु. १५.००	रु. १०.००	रु. ५.००		रु. १०.००	रु. १०.००
	३	शुगर	रु. १५.००	रु. १०.००	रु. ५.००		रु. १०.००	रु. १०.००
	४	शुगर फास्टिंग पी. पी.	रु. २०.००	रु. १०.००	रु. १०.००		रु. १०.००	रु. १०.००
	५	एलएफटी	रु. २०.००	रु. १०.००	रु. १०.००		रु. १०.००	रु. १०.००
	६	मलमुत्र तपासणी	रु. ५.००	रु. १०.००	रु. ५.००		रु. १०.००	रु. १०.००
	७	इतर विशेष रक्त चाचणी	रु. २०.००	---	---	----	रु. १०.००	रु. १०.००
	८	एचआयव्ही	रु. २०.००	रु. १०.००	निशुल्क	---	निशुल्क	निशुल्क
	९	एम. पी. टेस्ट	रु. ५.००	---	निशुल्क	----	रु. १०.००	रु. १०.००
	ब)	**क्ष- किरण विभाग**						
	१	क्ष- किरण चाचणी(स्टॅन्डर्ड)	रु. १५.००	रु. २०.००	रु. १०.००	---	रु. ३०.००	रु. ३०.००
		<u>अल्ट्रा सोनोग्राफी</u>						
		१) पूर्ण	रु. ५०.००	रु. २०.००	रु. ५०.००		--	--
		२) अर्धा	रु. ३०.००	रु. २०.००	--		--	--
	२	इ. सी. जी.	रु. १०.००	रु. २०.००	रु. १०.००	--	रु. ३०.००	रु. ३०.००
	३	स्पायरोमॅटरी	रु. २५.००	रु. २०.००	रु. १०.००	--	रु. ३०.००	रु. ३०.००
	४	एम. एम. आर.	--	रु. ३०.००	--	--	--	--
४	**शस्त्रकिया**							
	१	भुल देवून करण्यात येणाऱ्या मोठया शस्त्रक्रिया	रु. १६०.००	रु. १००.००	रु. २००.००	--	रु. २००.००	रु. २००.००
	२	भुल देवून करण्यात येणाऱ्या छोटया शस्त्रक्रिया	रु. ६०.००	रु. ५०.००	रु. ५०.००	--	रु. ७५.००	रु. ७५.००
	३	लहान शल्यमंदिरा बाहेर	--	रु. २०.००	रु. ५.००	--	रु. २०.००	रु. २०.००
	बाळंतपण							
	अ)	पहिले बाळंतपण	--	निशुल्क	निशुल्क	---	निशुल्क	निशुल्क
	ब)	दुसरे बाळंतपण	रु. ५०.००	रु. २५.००	निशुल्क	---	रु. २५.००	रु. २५.००
	क)	तिसरे बाळंतपण	रु. २५.००	रु. १२५.००	रु. ५०.००	---	रु. १२५.००	रु. १२५.००

अ. क्र.	सेवा / सुविधा		रकाना “अ”	रकाना “ब”				
			मुंबई	नागपूर	नांदेड	विलेपार्ले	धाराशीव	जळगाव
५	नर्सिंग होम चार्जेस सर्वसाधारण कक्ष (साईडरुम)		रु. २०.००	रु. १२५.००	रु. १००.००	---	रु. १२५.००	रु. १२५.००
६	रुग्णवाहिका शुल्क (प्रति. कि. मी.)		रु. ५.००	रु. ५.००	रु. ५.००	---	रु. ५.००	रु. ५.००
७	विशेष उपचार / तपासणी			रु. १०.००				
	कान,नाक,घसा यासंबधीच्या चाचण्या ऑडीयोमेट्री		रु. २०.००	रु. १०.००	रु. १०.००	---	रु. १०.००	रु. १०.००
८	वैद्यकीय प्रमाणपत्र							
	१	आजाराचे प्रमाणपत्र (०३ महिन्यापर्यंत)	रु. २०.००	रु. १५.००	रु. १५.००	---	रु. १२.००	रु. १२.००
	२	रुग्णालयात भरती झाल्याचे प्रमाणपत्र	रु. १०.००	रु. १०.००	रु. ५.००	---	रु. ५.००	रु. ५.००
	३	रुग्णालयातून डिस्चार्ज झाल्याचे प्रमाणपत्र	निशुल्क	निशुल्क	निशुल्क	---	निशुल्क	निशुल्क
	४	अ) रुग्णपत्रिकेची कागदपत्रे देणे (०५ पृष्ठापर्यंत)	रु. २०.००	रु. १०.००	रु. १०.००	---	रु. १०.००	रु. १०.००
		ब) पुढील प्रत्येक पृष्ठाकरीता (झेरॉक्स कॉपी)	रु. २.०० (प्रति पृष्ठ)	रु. २.०० (प्रति पृष्ठ)	रु. २.००	---	रु. २.०० (प्रति पृष्ठ)	रु. २.०० (प्रति पृष्ठ)
	५	या व्यतिरीक्त लागणारे कोणतेही प्रमाणपत्र	रु. ५०.००	रु. २५.००	रु. २५.००	---	रु. २५.००	रु. २५.००
	६	वरिष्ठ नागरीकांसाठी	रु. ५०.००	रु. १०.००	रु. १०.००	---	रु. १०.००	रु. १०.००

पंचकर्म चिकित्सेसाठी रुग्णशुल्क (@)

अ.क्र.	सेवा/ सुविधा	रकाना “अ”	रकाना “ब”				
		मुंबई	नागपूर	नांदेड	विलेपार्ले	धाराशीव	जळगाव
१	स्नेह (अभ्यंग)	रु. १०.००	रु. ५.००	रु. १०.००	---	रु. १०.००	रु. १०.००
२	एकांग स्नेहन	रु. ५.००	रु. ५.००	रु. ५.००	---	रु. ५.००	रु. ५.००
३	सर्वांग स्वेद	रु. १०.००	रु. ५.००	रु. १०.००	---	रु. ५.००	रु. ५.००
४	नाडी स्वेद	रु. ३.००	रु. ५.००	निशुल्क	---	रु. ३.००	रु. ३.००
५	वमन विधी	रु. २०.००	रु. १५.००	रु. १५.००	---	रु. १५.००	रु. १५.००
६	विरेचन विधी	रु. २०.००	रु. ५.००	रु. १५.००	---	रु. १५.००	रु. १५.००
७	नस्य विधी	रु. ५.००	रु. ५.००	रु. ५.००	---	रु. ५.००	रु. ५.००
८	बस्ती	रु. ५०.००	रु. ५.००	रु. १०.००	---	रु. ८.००	रु. ८.००
९	एक बस्ती	रु. ५.००	रु. ५.००	रु. ५.००	---	रु. ५.००	रु. ५.००
१०	उत्तर बस्ती	रु. २०.००	रु. १०.००	रु. ५०.००	---	रु. १५.००	रु. १५.००
११	जलौकायचरण (जलौका रुग्णाने आणावी)	रु. १०.००	रु. ५.००	रु. १०.००	---	रु. १०.००	रु. १०.००

अ.क्र.	सेवा/ सुविधा	रकाना "अ"	रकाना "ब"				
		मुंबई	नागपूर	नांदेड	विलेपार्ले	धाराशीव	जळगाव
१२	पिंडस्वेद उपक्रम (१४ दिवस)	रु. ८०.००	रु. ५.०० (प्रतिदिन)	निशुल्क	---	रु. ७०.००	रु. ७०.००
१३	शिरोधारा विधी	रु. २०.००	रु. १०.००	रु. १५.००	---	रु. १५.००	रु. १५.००
१४	शिरोबस्ती	रु. २०.००	रु. १०.००	रु. ५.००	---	रु. ५.००	रु. ५.००
१५	रुक्ष पेटी स्वेद	रु. १०.००	रु. ५.००	रु. १०.००	---	रु. १०.००	रु. १०.००
१६	वायका स्वेद	रु. ५.००	निशुल्क	निशुल्क	---	रु. ५.००	रु. ५.००

टिप : (**@**) शासकीय आयुर्वेद व होमिओपॅथी रुग्णालयातील वेगवेगळया उपचार / तपासणी इत्यादीकरीता सुधारीत रुग्णशुल्क लागू करण्याची कार्यवाही चालू आहे.

आयुष संचालनालनालयाचे अधिनस्त कार्यरत शासकीय, शासन अनुदानित व खाजगी विनाअनुदानित आयुर्वेद, होमिओपॅथी, युनानी आणि योग व निसर्गोपचार महाविद्यालयांचे नावाची यादी.

(अ) पदवी अभ्यासक्रम

शासकीय आयुर्वेद महाविद्यालय

अनु क्रं	महाविद्यालयाचे नाव
१	रा.आ.पोदार वैद्यक (आयुर्वेद) महाविद्यालय, वरळी, मुंबई
२	शासकीय आयुर्वेद महाविद्यालय, तुळजापूर रोड, धाराशीव.
३	शासकीय आयुर्वेद महाविद्यालय, वझिराबाद, नांदेड.
४	शासकीय आयुर्वेद महाविद्यालय, राजे रघूजी नगर, नागपूर
५	शासकीय आयुर्वेद महाविद्यालय, जळगाव.
६	शासकीय आयुर्वेद महाविद्यालय, बारामती, जि.पुणे

शासकीय होमिओपॅथी महाविद्यालय

अनु क्रं	महाविद्यालयाचे नाव
१	शासकीय होमिओपॅथी महाविद्यालय, जळगाव.

शासकीय योग व निसर्गोपचार महाविद्यालय

अनु क्रं	महाविद्यालयाचे नाव
१	शासकीय योग व निसर्गोपचार महाविद्यालय, उत्तूर, जि.कोल्हापूर

शासन अनुदानित आयुर्वेद महाविद्यालय

अ.क्र	महाविद्यालयाचे नाव
१	श्रीमती. के.जी मित्तल आयुर्वेद महाविद्यालय, चर्नी रोड, मुंबई
२	ए.व्ही.पी मंडळाचे आयुर्वेद महाविद्यालय,सायन, मुंबई
३	भाईसाहेब सावंत आयुर्वेद महाविद्यालय, सावंतवाडी, जिल्हा सिंधुदुर्ग
४	आयुर्वेद महाविद्यालय, गणेशवाडी, पंचवटी, नाशिक
५	के.व्ही.टी. रणधीर आयुर्वेदिक महाविद्यालय, बोराडी, शिरपूर, जि. धुळे
६	अष्टांग आयुर्वेद महाविद्यालय, सदाशिव पेठ, पुणे
७	टिळक आयुर्वेद महाविद्यालय, पुणे
८	गंगाधर शास्त्री गुणे आयुर्वेद महाविद्यालय, अहमदनगर
९	आर्यांग्ल वैद्यक महाविद्यालय, गेंदमाळ, सातारा
१०	व.पाटील आयुर्वेद महाविद्यालय, सांगली
११	सेठ गोविंदजीरावजी आयुर्वेद महाविद्यालय, सोलापूर
१२	श्री आयुर्वेदिक महाविद्यालय, हनुमान नगर, नागपूर
१३	श्री. गुरुदेव आयुर्वेदिक महाविद्यालय, गुरुकुंज आश्रम, मोझरी, अमरावती
१४	विदर्भ आयुर्वेदिक महाविद्यालय, अमरावती
१५	रा.तो. आयुर्वेद महाविद्यालय, जठार पेठ रोड, अकोला
१६	डा.मा.म आयुर्वेद महाविद्यालय, आर्णी रोड, यवतमाळ

खाजगी विनाअनुदानित आयुर्वेद महाविद्यालये

अ. क्र.	आयुर्वेद महाविद्यालयाचे नाव
१	येरळा मेडिकल ट्रस्ट आयुर्वेद महाविद्यालय, खारघर, नवी मुंबई
२	एस.एन.के.डी ट्रस्टचे नालासोपारा आयुर्वेद महाविद्यालय,नालासोपारा, जि. पालघर
३	बी.आर. हरणे आयुर्वेद महाविद्यालय, ठाणे
४	आयडियल आयुर्वेद महाविद्यालय, ता.वाडा, पालघर
५	श्रीमती.शांतीबाई ओटरमल जैन आयुर्वेद महाविद्यालय, ता.रोहा, जि.रायगड
६	सौ.वंदना एन.तासगावकर आयुर्वेद महाविद्यालय, ता.कर्जत, जि.रायगड
७	एम.ई.एस आयुर्वेद महाविद्यालय, ता. खेड, जि. रत्नागिरी
८	सुमतीभाई शाह आयुर्वेद महाविद्यालय, हडपसर, पुणे
९	पी.डी.ई.ए कॉलेज ऑफ आयुर्वेद आणि संशोधन केंद्र, आकुर्डी, पुणे
१०	बी.एस.डी.ट्रस्टचे आयुर्वेद महाविद्यालय, वाघोली, जि. पुणे
११	भीमाशंकर आयुर्वेद महाविद्यालय, जुन्नर, पुणे
१२	फराटे पाटील आयुर्वेद महाविद्यालय, शिरुर, पुणे
१३	न्यू लाईफ आयुर्वेद महाविद्यालय, शिरुर, पुणे
१४	श्री सप्तशृंगी आयुर्वेद महाविद्यालय, हिरावाडी, नाशिक
१५	एस.एम.बी.टी आयुर्वेद महाविद्यालय आणि रुग्णालय, नंदी हिल्स, नाशिक
१६	मातोश्री आसराबाई दराडे आयुर्वेद महाविद्यालय, ता. येवला, नाशिक
१७	मातोश्री आयुर्वेद महाविद्यालय, ता. एकलहरे, नाशिक
१८	मातोश्री आयुर्वेद महाविद्यालय, धानोरे, ता. येवला, नाशिक
१९	इंडियन इन्स्टिटयुट ऑफ मेडिकल सायन्सेस आयुर्वेद महाविद्यालय, ता. दिंडोरी, नाशिक
२०	अंजनेय आयुर्वेद महाविद्यालय, ता. मखमलाबाद, नाशिक
२१	ए.एम.एस आयुर्वेद महाविद्यालय, ता. मालेगाव, नाशिक
२२	चैतन्य आयुर्वेद कॉलेज, साकेगाव, . भुसावळ
२३	दा.स्व.नाईक आयुर्वेद महाविद्यालय, नागाव, जि. धुळे
२४	श्रीमती. के.सी. अजमेरा आयुर्वेद महाविद्यालय, देवपूर, जि. धुळे
२५	अहिंसा आयुर्वेद महाविद्यालय, सिंधखेडा, जि. धुळे
२६	के.डी.एम.जी. आयुर्वेद महाविद्यालय, चाळीसगाव, जळगाव
२७	प्रकाशचंद जैन आयुर्वेद महाविद्यालय, जामनेर, जळगाव
२८	डॉ.गुणवंतराव सरोदे आयुर्वेद महाविद्यालय, जळगाव
२९	डी.पी.गावीत आयुर्वेद महाविद्यालय, नंदुरबार
३०	एल.आर.पी आयुर्वेद महाविद्यालय, इस्लामपूर वाळवा, जि. सांगली
३१	श्री अण्णासाहेब डांगे आयुर्वेद महाविद्यालय, ता. वाळवा, जि. सांगली
३२	शांताबाई शिवशंकर अराली आयुर्वेद महाविद्यालय, ता. जथ, जि. सांगली
३३	जयंवत इन्स्टिटयुट ऑफ मेडिकल सायन्सेस आयुर्वेद महाविद्यालय, ता. वाळवा, जि. सांगली
३४	शिवगंगा आयुर्वेद महाविद्यालय, ता. मिरज, जि. सांगली
३५	रुरल आयुर्वेद संस्था, मायणी, ता. खटाव, जि. सातारा

अ. क्र.	आयुर्वेद महाविद्यालयाचे नाव
३६	सावकार आयुर्वेद महाविद्यालय, ता. पानमळेवाडी, जि. सातारा
३७	श्री साई आयुर्वेद महाविद्यालय, बार्शी, सोलापूर
३८	शामराव पाटील आयुर्वेद महाविद्यालय, माळशिरस, सोलापूर
३९	प्रवरा मेडिकल ट्रस्टचे आयुर्वेद महाविद्यालय, शेवगाव, जि. अहमदनगर
४०	श्री विवेकानंद ट्रस्टचे आयुर्वेद महाविद्यालय, राहुरी, अहमदनगर
४१	संजीवनी कॉलेज ऑफ आयुर्वेद, कोपरगाव, अहमदनगर
४२	संगम सेवाभावी ट्रस्टचे आयुर्वेद महाविद्यालय, संगमनेर, जि. अहमदनगर
४३	अश्विन ग्रामीण आयुर्वेद महाविद्यालय, मांची हिल, संगमनेर, जि. अहमदनगर
४४	सिद्धकला आयुर्वेद महाविद्यालय, संगमनेर, जि. अहमदनगर
४५	रुक्मिणी आयुर्वेद महाविद्यालय, संगमनेर, अहमदनगर
४६	मातोश्री आयुर्वेद महाविद्यालय, पारनेर, अहमदनगर
४७	राष्ट्रसंत जनार्दन स्वामी आयुर्वेद महाविद्यालय, कोपरगाव, अहमदनगर
४८	स्वामी विवेकानंद आयुर्वेद महाविद्यालय, श्रीगोंदा, अहमदनगर
४९	शिवाजीराव पवार आयुर्वेद महाविद्यालय, नेवासा, अहमदनगर
५०	पी.व्ही.बेल्हेकर आयुर्वेद महाविद्यालय, नेवासा, अहमदनगर
५१	डॉ.भानुदास ढेरे आयुर्वेद महाविद्यालय, संगमनेर, अहमदनगर
५२	सौ.सुरेखा प्रकाश कोळपे आयुर्वेद महाविद्यालय, कोळपेवाडी, अहमदनगर
५३	ह.शि.प्र.मं.आयुर्वेदिक मेडिकल कॉलेज, पेठ वडगाव, ता. हातकणंगले, जि. कोल्हापूर
५४	यशवंत आयुर्वेदिक महाविद्यालय,कोडोली, कोडोली, जि. कोल्हापूर
५५	कै. केदारी रेडेकर आयुर्वेदिक महाविद्यालय, गडहिंग्लज, जि. कोल्हापूर
५६	डॉ.जे.जे.मगदूम आयुर्वेद महाविद्यालय, शिरोळ, जि. कोल्हापूर
५७	संत गजानन महाराज आयुर्वेद महाविद्यालय, महागाव, गडहिंग्लज, कोल्हापूर.
५८	डॉ.दीपक पाटील आयुर्वेद महाविद्यालय, पन्हाळा, कोल्हापूर
५९	प्रदीप पाटील आयुर्वेद महाविद्यालय, शाहूवाडी, कोल्हापूर
६०	अशोकराव माने आयुर्वेद महाविद्यालय, ता. हातकणंगले, जि. कोल्हापूर
६१	डॉ.शुभांगी प्रदीप पाटील आयुर्वेद महाविद्यालय, हातकंणगले, कोल्हापूर
६२	छ.शि.शि.संस्थेचे आयुर्वेद महाविद्यालय, कांचनवाडी, जि. छ.संभाजीनगर छ.संभाजीनगर
६३	यशवंतराव चव्हाण आयुर्वेद महाविद्यालय छ.संभाजीनगर
६४	आनंद आयुर्वेदिक महाविद्यालय, वैजापूर, छ.संभाजीनगर.
६५	साई आयुर्वेद महाविद्यालय, वैजापूर, छ.संभाजीनगर.
६६	कै.दिगंबर भा. लोलगे आयुर्वेद महाविद्यालय, पैठण, छ.संभाजीनगर.
६७	श्री गोरक्ष आयुर्वेद महाविद्यालय, फुलांब्री, छ.संभाजीनगर.
६८	धनेश्वरी आयुर्वेद महाविद्यालय, गेवराईतांडा, छ.संभाजीनगर.
६९	श्रीयश आयुर्वेद महाविद्यालय, ता.जि.छ.संभाजीनगर छ.संभाजीनगर.
७०	कै.बब्रुवान विठ्ठलराव काळे आयुर्वेद महाविद्यालय, जि. लातूर
७१	धन्वंतरी आयुर्वेद महाविद्यालय, उदगीर, जि. लातूर

अ. क्र.	आयुर्वेद महाविद्यालयाचे नाव
७२	डॉ. वेदप्रकाश पाटील आयुर्वेद महाविद्यालय, जालना
७३	गुरु मिश्री आयुर्वेद महाविद्यालय, बदनापूर, जालना
७४	सौ. शांतादेवी वेदप्रकाश पाटील आयुर्वेद महाविद्यालय, हट्टा, ता.बसमत, हिंगोली
७५	आदित्य आयुर्वेद महाविद्यालय, पिंपळनेर रोड, जि. बीड
७६	महेश आयुर्वेद महाविद्यालय, आष्टी, जि. बीड
७७	माऊली आयुर्वेद महाविद्यालय, देगलूर, नांदेड
७८	प.पू.गुरुमाऊली अण्णासाहेब मोरे आयुर्वेद महाविद्यालय, ता.माजलगाव, जि. बीड
७९	डॉ.के.डी. शेंडगे आयुर्वेद महाविद्यालय, ता.उमरगा, जि. धाराशीव
८०	रामराव पाटील आयुर्वेद महाविद्यालय, ता.पूर्णा, जि. परभणी
८१	वंदनाताई ढोणे ग्रामीण आयुर्वेदिक महाविद्यालय, पातूर, जि. अकोला
८२	डॉ.राजेश रामदासजी कांबे आयुर्वेदिक महाविद्यालय, मुर्तिजापूर, जि. अकोला
८३	भाऊसाहेब मुळक आयुर्वेद महाविद्यालय, ग्रेट नाग रोड, नंदनवन, नागपूर
८४	ज्युपिटर आयुर्वेद वैद्यकीय महाविद्यालय, शंकरपूर, जि. नागपूर
८५	के.आर.पांडव आयुर्वेद महाविद्यालय, नागपूर
८६	भाऊसाहेब मुळक आयुर्वेद महाविद्यालय, बुटीबोरी, नागपूर
८७	दत्ता मेघे आयुर्वेदिक महाविद्यालय, वानाडोंगरी, हिंगणा रोड, नागपूर
८८	इंदूताई गायकवाड पाटील आयुर्वेद महाविद्यालय, डोंगरगाव, वर्धा रोड, नागपूर
८९	डॉ राजेंद्र गोडे आयुर्वेद महाविद्यालय, अमरावती
९०	पी.आर.पाटील आयुर्वेद महाविद्यालय, अमरावती
९१	आयुर्वेद महाविद्यालय, पुसद, यवतमाळ
९२	सु.रा.चुनावाले आयुर्वेद महाविद्यालय, चिखली, जि. बुलढाणा
९३	आनंदी शिक्षण प्रसारक मंडळ चे आयुर्वेद महाविद्यालय, सागवान, बुलढाणा
९४	डॉ.आर.एन.लाहोटी आयुर्वेद महाविद्यालय, सुलतानपूर, ता. लोणार, बुलढाणा
९५	राजश्री आयुर्वेद महाविद्यालय, ता.मेहकर, बुलढाणा
९६	राजश्री शाहू महाराज आयुर्वेद महाविद्यालय, बुलढाणा
९७	श्रीमती सुमित्राबाई ठाकरे आयुर्वेद महाविद्यालय, दारव्हा रोड, यवतमाळ
९८	गोविंदराव वंजारी आयुर्वेद महाविद्यालय, मौ.सलाई-गोधनी, नागपूर
९९	विलासराव देशमुख आयुर्वेद महाविद्यालय, ता.मौदा, नागपूर
१००	महादेवराव शिवणकर आयुर्वेद महाविद्यालय, ता. गोंदिया, जि. गोंदिया
१०१	श्रीमती. विमलादेवी आयुर्वेद महाविद्यालय, चंद्रपूर
१०२	सोमय्या आयुर्वेद महाविद्यालय, भद्रावती, चंद्रपूर
१०३	एम.यु.पी.एस आयुर्वेद महाविद्यालय, देगाव, ता. रिसोड, जि. वाशिम
१०४	शालीनीताई मेघे आयुर्वेद महाविद्यालय, भिलेवाडा, भंडारा
१०५	भोजराज भोंडेकर आयुर्वेद महाविद्यालय, सिरसी, भंडारा

शासन अनुदानित युनानी महाविद्यालये

अ.क्र	महाविद्यालयाचे नाव
१	डॉ.एम.आय.जे युनानी कॉलेज, वर्सोवा, अंधेरी, मुंबई
२	मो.ति.युनानी कॉलेज, मालेगाव, नाशिक
३	झेडः. व्ही.एम. युनानी कॉलेज, पुणे

खाजगी विनाअनुदानित युनानी महाविद्यालये

अ.क्र	महाविद्यालयाचे नाव
१	अल अमिन युनानी कॉलेज, नाशिक
२	युनूस फजलानी युनानी कॉलेज, छ.संभाजीनगर
३	इकरा युनानी मेडिकल कॉलेज, जळगाव
४	अ.ग.युनानी कॉलेज, अक्कलकुवा, नंदुरबार

खाजगी विनाअनुदानित होमिओपॅथी महाविद्यालये

अ.क्र	महाविद्यालयाचे नाव
१	श्रीमती. सी.एम. पटेल होमिओपॅथी महाविद्यालय, मुंबई
२	विरार होमिओपॅथी महाविद्यालय, विरार, जि. पालघर
३	वाय.एम.टी होमिओपॅथी महाविद्यालय, खारघर, नवी मुंबई
४	जनसेवा मंडळाचे साई होमिओपॅथी महाविद्यालय, भिवंडी, ठाणे
५	डॉ. एम.एल. ढवळे होमिओपॅथी महाविद्यालय, पालघर (केवळ पीजी संस्था)
६	चं.ह. केळुस्कर होमिओपॅथी महाविद्यालय, अलिबाग, जि. रायगड
७	लोकनेते ॲड. दत्ता पाटील होमिओपॅथी महाविद्यालय, वेंगुर्ला, जि. सिंधुदुर्ग
८	दापोली होमिओपॅथी महाविद्यालय, दापोली, जि. रत्नागिरी
९	मोतीवाला होमिओपॅथी महाविद्यालय, नाशिक
१०	श्रीमती. के.बी. आबड होमिओपॅथी महाविद्यालय, चांदवड, नाशिक
११	मातोश्री आसराबाई दराडे होमिओपॅथी महाविद्यालय, येवला, नाशिक
१२	मातोश्री होमिओपॅथी महाविद्यालय, एकलहरे, ता.येवला, नाशिक
१३	धन्वंतरी होमिओपॅथी महाविद्यालय, नाशिक
१४	डॉ. उल्हास पाटील होमिओपॅथी महाविद्यालय, जळगाव
१५	श्री चामुंडामाता होमिओपॅथी महाविद्यालय, चिंचोली, जि. जळगाव
१६	प्रकाशचंद जैन होमिओपॅथी महाविद्यालय, जामनेर, जि. जळगाव
१७	के.डी.एम.जी. होमिओपॅथी महाविद्यालय, शिरपूर, जि. धुळे
१८	धोंडुमामा साठे होमिओपॅथी महाविद्यालय, पुणे
१९	एल.एम.एफ.चे होमिओपॅथी महाविद्यालय, चिंचवड, जि. पुणे
२०	अनंतराव कणसे होमिओपॅथी महाविद्यालय, ता. जुन्नर, जि. पुणे
२१	नूतन होमिओपॅथी महाविद्यालय, सांगली
२२	आर.आर.पाटील होमिओपॅथी महाविद्यालय, सांगली
२३	गुलाबराव पाटील होमिओपॅथी महाविद्यालय, मिरज, जि. सांगली
२४	एस.ई.टी चे सावकार होमिओपॅथी महाविद्यालय, सातारा

अ.क्र	महाविद्यालयाचे नाव
२५	महालक्ष्मी होमिओपॅथी महाविद्यालय, रायगाव, जाओली, जि. सातारा
२६	पी.एस.पी.एम महिला होमिओपॅथी महाविद्यालय, सोलापूर
२७	जी.एन.आर होमिओपॅथी महाविद्यालय, सोलापूर
२८	साई होमिओपॅथी महाविद्यालय, सोलापूर
२९	अहमदनगर होमिओपॅथी महाविद्यालय, सावेडी, जि. अहमदनगर
३०	काकासाहेब म्हस्के होमिओपॅथी महाविद्यालय, नागापूर, अहमदनगर
३१	शरदचंद्रजी पवार होमिओपॅथी महाविद्यालय, अहमदनगर
३२	एम.एच.एफ होमिओपॅथी महाविद्यालय, संगमनेर, अहमदनगर
३३	वामनराव इथापे होमिओपॅथी महाविद्यालय, संगमनेर, अहमदनगर
३४	अटलबिहारी वाजपेयी होमिओपॅथी महाविद्यालय, अहमदनगर
३५	राष्ट्रसंत जनार्दन स्वामी होमिओपॅथी महाविद्यालय, कोपरगाव, अहमदनगर
३६	हौसाबाई होमिओपॅथी महाविद्यालय, कोल्हापूर
३७	डॉ जे जे मगदूम होमिओपॅथी महाविद्यालय, जयसिंगपूर, जि. कोल्हापूर
३८	एस.जे.पी.ई.एस होमिओपॅथी महाविद्यालय, कोल्हापूर
३९	ई.बी. गडकरी होमिओपॅथी महाविद्यालय, गडहिंग्लज, जि. कोल्हापूर
४०	वेणूताई यशवंतराव चव्हाण होमिओपॅथी महाविद्यालय, कोल्हापूर
४१	डी.के.एम.एम होमिओपॅथी महाविद्यालय, छ.संभाजीनगर
४२	फॉस्टर डेव्हलपमेंट होमिओपॅथी महाविद्यालय, छ.संभाजीनगर
४३	सायली चॅरिटेबल ट्रस्टचे होमिओपॅथी महाविद्यालय, छ.संभाजीनगर
४४	श्री भगवान होमिओपॅथी महाविद्यालय, छ.संभाजीनगर
४५	आनंद होमिओपॅथी महाविद्यालय, वैजापूर, छ.संभाजीनगर
४६	गुरु मिश्री होमिओपॅथी महाविद्यालय, शेलगाव, जि. जालना
४७	ओमर होमिओपॅथी महाविद्यालय, घनसावंगी, जालना
४८	मो.वाहेद होमिओपॅथी महाविद्यालय, भोकरदन, जालना
४९	वसंतराव काळे होमिओपॅथी महाविद्यालय, लातूर
५०	माऊली होमिओपॅथी महाविद्यालय, उद्गीर, लातूर
५१	सौ. शांतादेवी वेदप्रकाश पाटील होमिओपॅथी महाविद्यालय, बसमत, हिंगोली
५२	सोनाजीराव क्षीरसागर होमिओपॅथी महाविद्यालय, बीड
५३	पी.डी. जैन होमिओपॅथी महाविद्यालय, परभणी
५४	एस.एम.पी.एस कदम होमिओपॅथी महाविद्यालय, नवीन नांदेड
५५	एच.ई.एस होमिओपॅथी महाविद्यालय, अकोट रोड, अकोला
५६	पंचशील होमिओपॅथी महाविद्यालय, खामगाव जि. बुलढाणा
५७	तखतमल श्रीवल्लभ होमिओपॅथी महाविद्यालय, अमरावती
५८	डॉ.आर.एन.लाहोटी होमिओपॅथी महाविद्यालय, बुलढाणा
५९	आंतरभारती होमिओपॅथी महाविद्यालय, नागपूर
६०	गोंदिया होमिओपॅथी महाविद्यालय, गोंदिया
६१	पुरुषोत्तमदास बागला होमिओपॅथी महाविद्यालय, चंद्रपूर
६२	श्रध्दा होमिओपॅथी महाविद्यालय, झामरे, वाशिम

(ब) पदव्युत्तर अभ्यासक्रम :

शासकीय आयुर्वेद महाविद्यालय

अ क्रं	महाविद्यालयाचे नाव (पदव्युत्तर)
१	रा.आ.पोदार वैद्यक (आयुर्वेद) महाविद्यालय, वरळी, मुंबई
२	शासकीय आयुर्वेद महाविद्यालय, तुळजापूर रोड, धाराशीव.
३	शासकीय आयुर्वेद महाविद्यालय, वझिराबाद, नांदेड.
४	शासकीय आयुर्वेद महाविद्यालय, राजे रघूजी नगर, नागपूर

शासन अनुदानित आयुर्वेद महाविद्यालय

अ क्रं	महाविद्यालयाचे नाव (पदव्युत्तर)
१	श्रीमती. के.जी मित्तल आयुर्वेद महाविद्यालय, चर्नी रोड, मुंबई
२	ए.व्ही.पी मंडळाचे आयुर्वेद महाविद्यालय,सायन, मुंबई
३	आयुर्वेद महाविद्यालय, गणेशवाडी, पंचवटी, नाशिक
४	टिळक आयुर्वेद महाविद्यालय, पुणे
५	अष्टांग आयुर्वेद महाविद्यालय, सदाशिव पेठ, पुणे
६	सेठ गोविंदजीरावजी आयुर्वेद महाविद्यालय, सोलापूर
७	आर्यांग्ल वैद्यक महाविद्यालय, गेंदमाळ, सातारा
८	श्री आयुर्वेदिक महाविद्यालय, हनुमान नगर, नागपूर
९	विदर्भ आयुर्वेदिक महाविद्यालय, अमरावती
१०	रा.तो. आयुर्वेद महाविद्यालय, जठार पेठ रोड, अकोला
११	डा.मा.म आयुर्वेद महाविद्यालय, आर्णी रोड, यवतमाळ

खाजगी विनाअनुदानित आयुर्वेद महाविद्यालय

अ.क्र	महाविद्यालयाचे नाव (पदव्युत्तर)
१	येरळा मेडिकल ट्रस्ट आयुर्वेद महाविद्यालय, खारघर, नवी मुंबई
२	श्री सप्तशृंगी आयुर्वेद महाविद्यालय, हिरावाडी, नाशिक
३	एस.एम.बी.टी आयुर्वेद महाविद्यालय आणि रुग्णालय, नंदी हिल्स, नाशिक
४	प्रवरा मेडिकल ट्रस्टचे आयुर्वेद महाविद्यालय, शेवगाव, जि. अहमदनगर.
५	संगम सेवाभावी ट्रस्टचे आयुर्वेद महाविद्यालय, संगमनेर, जि. अहमदनगर
६	सिद्धकला आयुर्वेद महाविद्यालय, संगमनेर, जि. अहमदनगर
७	अश्विन ग्रामीण आयुर्वेद महाविद्यालय, मांची हिल, संगमनेर, जि. अहमदनगर
८	श्री विवेकानंद ट्रस्टचे आयुर्वेद महाविद्यालय, राहुरी, अहमदनगर.
९	पी.डी.ई.ए कॉलेज ऑफ आयुर्वेद आणि संशोधन केंद्र, आकुर्डी, पुणे
१०	बी.एस.डी.ट्रस्टचे आयुर्वेद महाविद्यालय, वाघोली, जि. पुणे
११	सुमतीभाई शाह आयुर्वेद महाविद्यालय, हडपसर, पुणे

अ.क्र	महाविद्यालयाचे नाव (पदव्युत्तर)
१२	श्रीमती. के.सी. अजमेरा आयुर्वेद महाविद्यालय, देवपूर, जि. धुळे
१३	श्री अण्णासाहेब डांगे आयुर्वेद महाविद्यालय, ता. वाळवा, जि. सांगली
१४	एल.आर.पी आयुर्वेद महाविद्यालय, इस्लामपूर वाळवा, जि. सांगली
१५	यशवंत आयुर्वेदिक महाविद्यालय,कोडोली, कोडोली, जि. कोल्हापूर
१६	कै. केदारी रेडेकर आयुर्वेदिक महाविद्यालय, गडहिंग्लज, जि. कोल्हापूर
१७	छ.शि.शि.संस्थेचे आयुर्वेद महाविद्यालय, कांचनवाडी, जि. छ.संभाजीनगर
१८	कै.बब्रुवान विठ्ठलराव काळे आयुर्वेद महाविद्यालय, जि. लातूर
१९	भाऊसाहेब मुळक आयुर्वेद महाविद्यालय, ग्रेट नाग रोड, नंदनवन, नागपूर
२०	वंदनाताई ढोणे ग्रामीण आयुर्वेदिक महाविद्यालय, पातूर, जि. अकोला
२१	एम.ई.एस आयुर्वेद महाविद्यालय, ता. खेड, जि. रत्नागिरी
२२	डॉ जे जे मगदूम आयुर्वेद महाविद्यालय, जयसिंगपूर, कोल्हापूर
२३	शिवा ट्रस्टचे यशवंतराव चव्हाण आयुर्वेद महाविद्यालय, छ.संभाजीनगर
२४	मातोश्री आसराबाई दराडे आयुर्वेद महाविद्यालय, नाशिक

शासन अनुदानित युनानी महाविद्यालय

अ.क्र	महाविद्यालयाचे नाव (पदव्युत्तर)
१	झेङ. व्ही.एम. युनानी कॉलेज, पुणे

खाजगी विनाअनुदानित होमिओपॅथी महाविद्यालय

अ.क्र	महाविद्यालयाचे नाव (पदव्युत्तर)
१	वाय.एम.टी होमिओपॅथी महाविद्यालय, खारघर, नवी मुंबई
२	धोंडुमामा साठे होमिओपॅथी महाविद्यालय, पुणे
३	मोतीवाला होमिओपॅथी महाविद्यालय, नाशिक
४	श्रीमती. के.बी. आबड होमिओपॅथी महाविद्यालय, चांदवड, नाशिक
५	डॉ जे जे मगदूम होमिओपॅथी महाविद्यालय, जयसिंगपूर, जि. कोल्हापूर
६	एस.जे.पी.ई.एस होमिओपॅथी महाविद्यालय, कोल्हापूर
७	काकासाहेब म्हस्के होमिओपॅथी महाविद्यालय, नागापूर, अहमदनगर
८	वामनराव इथापे होमिओपॅथी महाविद्यालय, संगमनेर, अहमदनगर
९	डी.के.एम.एम होमिओपॅथी महाविद्यालय, छ.संभाजीनगर
१०	फॉस्टर डेव्हलपमेंट होमिओपॅथी महाविद्यालय, छ.संभाजीनगर
११	श्री भगवान होमिओपॅथी महाविद्यालय, छ.संभाजीनगर
१२	सोनाजीराव क्षीरसागर होमिओपॅथी महाविद्यालय, बीड
१३	पी.डी. जैन होमिओपॅथी महाविद्यालय, परभणी
१४	पंचशील होमिओपॅथी महाविद्यालय, खामगाव जि. बुलढाणा
१५	गुरु मिश्री होमिओपॅथी महाविद्यालय, शेलगाव, जि. जालना
१६	डॉ. एम.एल. ढवळे होमिओपॅथी महाविद्यालय, पालघर

---///////-----